

ІСТОРІЯ

УДК 92(430) «1944/48»

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/49-1-1>**Михайл ГРАНД,***orcid.org/0000-0002-3587-2162*

аспірант кафедри історії України

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Дрогобич, Львівська область, Україна) *author@mikhailgrand.com*

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ КОСТЯ ПАНЬКІВСЬКОГО НАПРИКІНЦІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА У ПЕРШІ ПІСЛЯВОЄННІ РОКИ (1944–1948)

У статті представлено результати дослідження громадсько-політичної діяльності Костя Паньківського наприкінці Другої світової війни та у перші післявоєнні роки (1944–1948). Наукова новизна полягає у тому, що вперше проаналізовано діяльність Костя Паньківського в еміграційному середовищі Західної Європи наприкінці Другої світової війни та у перші післявоєнні роки. Методологічною основою дослідження стали принципи історичності, науковості, авторської об'єктивності, загальнонаукові (аналіз, синтез, узагальнення) та спеціально-історичні (історико-генетичний, історико-системний, історико-типологічний) методи дослідження. У результаті дослідження встановлено, що перший період перебування Костя Паньківського на еміграції (1944–1948) можна поділити на три етапи: перший етап – організація діяльності осередків УЦК на теренах Польщі і Німеччини (липень 1944 – березень 1945); другий етап – виконання обов'язків голови уряду УНР в екзилі і водночас активна участь у громадській діяльності українців, які перебували у таборах переміщених осіб (Ді-Пі) (березень 1945 – червень 1948); третій етап – поступовий відхід від політичної діяльності, підготовка до еміграції до США (червень 1948–1949). За час свого перебування у Німеччині Кость Паньківський знову проявив свої здібності організатора громадського життя, передусім осередків суспільної опіки над українськими біженцями і військовими у Західній Європі. Своєю діяльністю він здобув повагу серед українців, інтереси і права яких часто захищав юридичним шляхом. Його політична діяльність у складі уряду УНР була обмеженою з огляду на об'єктивні обставини повоєнного часу і незначні політичні можливості Державного Центру УНР. Як правник Кость Паньківський перебував на позиціях легітимності політичного керівництва української республіканської державності (1917–1921 рр.), відстоював ідею об'єднання українських громадсько-політичних організацій навколо Державного Центру УНР, був одним із засновників Української національної ради, брав участь у її першій сесії. Перспективним напрямом подальших досліджень є аналіз громадської і політичної діяльності Костя Паньківського у середовищі української діаспори США.

Ключові слова: Кость Паньківський, Державний Центр УНР, Андрій Лівіцький, Український центральний комітет.

Mykhail GRAND,*orcid.org/0000-0002-3587-2162*

Graduate Student at the Department of History of Ukraine

Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University

(Drohobych, Lviv region, Ukraine) *author@mikhailgrand.com*

SOCIO-POLITICAL ACTIVITY OF KOST PANKIVSKY AT THE END OF WORLD WAR II AND IN THE FIRST POSTWAR YEARS (1944–1948)

The article presents the results of a research of the socio-political activities of Kost Pankivsky at the end of the World War II and in the first postwar years (1944–1948). The scientific novelty is that for the first time the activity of Kost Pankivsky in the emigration environment of Western Europe at the end of the World War II and in the first postwar years was analyzed. The methodological basis of the research were the principles of historicity, scientificity, authorial objectivity, general scientific (analysis, synthesis, generalization) and special-historical (historical-genetic, historical-systemic, historical-typological) research methods. As a result of the research it was established that the first period of Kost Pankivsky's stay in exile (1944–1948) can be divided into three stages: the first stage – organization of UCC branches in Poland and Germany (July 1944 – March 1945); the second stage is the performance of the duties of the head of the UPR government in exile and at the same time active participation in the public activities of Ukrainians who were in the camps of displaced persons (DP) (March 1945–June 1948); the third stage – the gradual withdrawal from political

activity, preparation for emigration to the United States (June 1948–1949). During his stay in Germany, Kost Pankivsky again demonstrated his abilities as an organizer of public life, especially the centers of public care for Ukrainian refugees and the military in Western Europe. Through his work, he gained respect among Ukrainians, whose interests and rights he often defended legally. His political activity in the UPR government was limited due to the objective circumstances of the post-war period and the insignificant political capabilities of the UPR State Center. As a lawyer, Kost Pankivsky held the position of legitimacy of the political leadership of the Ukrainian republican state (1917–1921), defended the idea of uniting Ukrainian socio-political organizations around the State Center of the UPR, was one of the founders of the Ukrainian National Council, participated in its first session. A promising area of further research is the analysis of public and political activities of Kost Pankivsky in the Ukrainian diaspora in the United States.

Key words: Kost Pankivsky, State Center of the Ukrainian People's Republic, Andriy Livytsky, Ukrainian Central Committee.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку української історичної науки усе більшого значення набувають дослідження біографій громадсько-політичних діячів першої половини ХХ ст., які, можливо, й не відігравали першорядної ролі в суспільно-політичних процесах, однак зробили значний внесок у діяльність певних інституцій, організацій, установ. Серед них відзначимо особистість Костя Паньківського, відомого львівського правника, громадського діяча, заступника голови Українського центрального комітету (1942–1945), згодом голова уряду УНР в екзилі (1946–1948) та очільник Союзу українських національних демократів (1950–1966).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Хронологічною першою працею, яка стосувалася Костя Паньківського, була книга діаспорного дослідника Іллі Витановича, що присвячувалася його батькові – Костеві Федоровичу Паньківському (Витанович, 1954). У ній знаходимо здебільшого публіцистично-піднесений опис родини Паньківських, патріотичної атмосфери, що панувала в сім'ї. Оскільки у свій час життя і праця К. Паньківського були тісно пов'язані з Українським центральним комітетом, то певну інформацію про нього знаходимо і в дослідженнях, які стосувалися проблематики Другої світової війни та нацистської окупації. Серед них вагоме місце займає праця В. Кубійовича «Мені 85» (Кубійович, 2000), в якій дано характеристику К. Паньківському як особистості. Адвокатську діяльність Костя Паньківського у міжвоєнні роки окреслено у статті В. Боечка і Т. Чехович (Boyeshko & Chekhovych, 2019). У дисертації Р. Яблонського висвітлено роль Костя Паньківського у діяльності Державного Центру УНР (Яблонський, 2021). Відзначимо, що важливим джерелом є три книги спогадів Костя Паньківського: «Від Держави до Комітету», «Роки німецької окупації», «Від Комітету до Державного Центру» (Паньківський, 1957; Паньківський 1965; Паньківський, 1968). В. Кубійович, погоджуючись з думкою Івана Кедрина, вважав спогади Костя Паньківського одним з най-

кращих творів української мемуаристики (Кубійович, 2000: 151). Констатуємо, що на сьогодні немає студій щодо діяльності громадсько-політичного діяча у перші післявоєнні роки.

Мета статті – проаналізувати громадсько-політичну діяльність Костя Паньківського наприкінці Другої світової війни та у перші післявоєнні роки (1944 – 1948)

Виклад основного матеріалу. Від 1942 р. Кость Паньківський був заступником провідника Українського центрального комітету (далі – УЦК) Володимира Кубійовича, по-суті, керуючи осередком УЦК у Львові. З наближенням фронту перед провідними діячами львівського осередку постало завдання забезпечити евакуації працівників та документації. Відомо, що 18 липня 1944 р. радянськими військами в ході реалізації Львівсько-Сандомирської операції було здійснено прорив німецької оборони. А діяльність львівської станиці УЦК припинилася, де-факто, 19 липня 1944 р. Після цього ще декілька днів відбувалася ліквідація установи, відбувався розподіл залишків колишніх складів (зокрема, харчів), чим займалися працівники відділу культурної праці УЦК, які залишилися у Львові (Паньківський, 1968: 11).

Разом з працівниками УЦК Кость Паньківський виїхав зі Львова до Перемишля, де їх прийняв місцевий Український допомоговий комітет (далі – УДК), головою якого був Микола Хробак. У Перемишлі Кость Паньківський зустрівся з греко-католицьким єпископом Йосафатом Коциловським та окружним старостою фон Паулюсом (рідним братом німецького генерала Фрідріха фон Паулюса, що командував 6-ю німецькою армією під Сталінградом). Відтак на короткий час виїхав до Дрогобича, де востаннє зустрівся з губернатором галицького дистрикту Отто Вехтером, дізнавшись від нього про серйозні поразки німецьких військ на східному фронті (Паньківський, 1968: 11–12).

23 липня 1944 р. працівники УЦК на чолі з Костем Паньківським покинули Перемишль і вирушили до м. Криниця (тепер – Криниця-Здруй). Однак через наближення радянських

військ, довелося розформувати й місцеву станицю УЦК і виїхати до Кракова. Розмістившись там, представництво УЦК поширило свою діяльність, розгорнувши опіку над втікачами. Незабаром було відкрито представництва УЦК у Відні та Братиславі, проте створення нових осередків залежало від уряду Генеральної губернії (далі – ГГ), його згоди та рекомендацій до урядів інших держав. Відділ служби безпеки (нім. Sicherheitsdienst Reichsführer-SS (SD)) (далі – СД) в ГГ виступив проти створення представництва УЦК в Будапешті, в якому мав намір працювати Кость Паньківський. Натомість було утворено осередок УЦК у містечку Любен (Любін Легницький), головою якого призначено саме Костя Паньківського (Паньківський, 1968: 12–15).

8 серпня 1944 р. К. Паньківський вирушив з Кракова до Любена, що знаходився на теренах рейху. Там він налагодив співпрацю з представниками Українського громадського комітету (далі – УГК) та його головою проф. Василем Дубровським. Проте, дійсним лідером УГК був Володимир Доленко, котрий користувався довірою емігрантів з Наддніпрянської України. УГК об'єднав емігрантів із Харкова та інших міст Лівобережжя, котрі згодом стали працівниками УЦК (Паньківський, 1968: 15, 18; Семенко, 1975: 63).

Костеві Паньківському вдалося знайти спільну мову з бургомістром Любена Г. Тренком, котрим було надано у розпорядження УЦК низку міських приміщень. За ініціативи Костя Паньківського українці організували у місті кухню та їдальню для потребуючих, в приміщенні їдальні було відкрито курси українознавства, а місцева німецька школа прийняла українських дітей (Паньківський, 1968: 23–24). Незабаром було налагоджено допомогу українським в'язням, звільненим з німецьких концтаборів, котрі були причетні до обох гілок ОУН (серед них Євген Онацький та Юліан Вассиян). Члени УЦК опікувалися також й таборами українського «юнацтва протилетунської оборони», один з яких розташовувався неподалік Любена (Паньківський, 1968: 26–27, 32–33).

Костеві Паньківському доводилося бувати у відрядженнях у справах УЦК, зокрема й у Словаччині, де перебувала дивізія «Галичина», переміщена туди 28 вересня 1944 р. згідно з наказом командування СС для охорони від партизанів району неподалік м. Жилини (Боляновський, 2000: 356). У жовтні 1944 р. Кость Паньківський в організаційних справах УЦК навідався до Берліна де зустрівся зі звільненим із концтабору лідером ОУН полковником Андрієм Мельником та його дружиною. Вони обговорили громадські

справи, а також ідею утворення єдиного Українського державного правління, куди могли б увійти усі українські політичні сили в еміграції (Паньківський, 1968: 41–42).

Також 25 жовтня 1944 р. Кость Паньківський відвідав гетьмана Павла Скоропадського на його запрошення. Зустріч відбулася на віллі гетьмана у Ванзее. Згодом Кость Паньківський згадував: «Гетьман зробив на мене своєю поставою і способом ведення розмови під кожним поглядом дуже миле і добре враження. Він сказав, що не шукає для себе головування в українському представництві, але ніколи не можна знати, як складуться обставини. Може прийти такий момент, що він уважатиме за свій обов'язок взяти на себе такий тягар. Він цікавився працею УЦК в Галичині, чув про мене і бажав познайомитися, щоб обмінятися думками про дальшу нашу працю на терені рейху. На запитання, як я дивлюся на справу очолення комітету, я сказав, що прихилиюся до думки тих, що не хотіли б бачити гетьмана головою комітету» (Паньківський, 1968: 42).

Наприкінці 1944 р. керівник УГК Володимир Доленко налагодив контакти з Державним центром УНР (далі – ДЦ УНР) в екзилі та особисто з президентом УНР Андрієм Лівичем, переконуючи Костя Паньківського у тому, що саме державницька традиція УНР є єдиною легітимно-правовою основою для будівництва української державності, а відтак українські політичні сили на еміграції повинні об'єднуватися саме навколо ДЦ УНР. Тож не випадковим стало прибуття до Любена президента Андрія Лівича. У другій половині січня 1945 р. почався новий наступ радянських військ, тож працівники УЦК змушені були покинути Краків. 20 січня 1945 р. до Любена прибув Володимир Кубійович, а також президент УНР в екзилі Андрій Лівич (Семенко, 1975: 65–66; Шаблій, 1996: 312; Шаблій, 2000: 105). 22 січня у присутності президента УНР відбулися вчистості з нагоди проголошення незалежності та Акту Злуки, а вже наступного дня деякі працівники УЦК виїхали до Берліна, а президент УНР – до Веймара. Кость Паньківський затримався на декілька днів, що організувати евакуацію решти працівників і майна УЦК (Паньківський, 1968: 49, 53).

1 лютого 1945 р. Кость Паньківський разом з підлеглим йому апаратом УЦК з дозволу німецької влади та зі згоди В. Кубійовича переїхав до Берліна, а вже через декілька днів виїхав до Веймара (Паньківський, 1968: 56). Протягом наступних місяців К. Паньківський активно займався розбудовою структури УЦК в Німеччині, зокрема створив представництво УЦК у Веймарі. Саме

у цьому містечку зібралися представники різних українських політичних сил в еміграції: А. Ливицький, П. Скоропадський, А. Мельник, С. Бандера, представники харківського УГК, генерала П. Шандрука та ін. Уже в лютому 1945 р. представники різних громадсько-політичних організацій, які опинилися у Веймарі, вели перемовини про утворення спільного українського представництва. 19 лютого організовано загальне засідання їхніх представників (за винятком С. Бендери, котрий із сім'єю покинув Веймар, не надіславши свого репрезентанта), на якому головував Кость Паньківський. На засіданні було створено загальну репрезентацію українських політичних сил. Однак цей проєкт не вдалося реалізувати, тому що уряд нацистської Німеччини дійшов погодження з генералом Павлом Шандруком про створення Українського національного комітету (далі – УНК). За погодженням між В. Кубійовичем та П. Шандруком, УЦК став складовою частиною УНК й взяв у свою компетенцію опіку над українцями в Німеччині (Паньківський, 1968: 60–61; Семенко, 1975: 67).

15 березня 1945 р. у Веймарі відбулася нарада на чолі з П. Шандруком, в якій також узяв участь й Кость Паньківський. Після входження УЦК до складу УНК В. Кубійович став заступником П. Шандрука. Відтак Кость Паньківський офіційно перестав бути заступником голови УЦК, проте продовжив очолювати станицю комітету у Веймарі (Паньківський, 1968: 68–69). 20 березня 1945 р. він ще у статусі заступника голови УЦК підготував «Обіжне письмо Вимінного пункту УЦК у Веймарі», яке інформувало інші організаційні осередки про стані справ у комітеті (Паньківський, 1968: 243–245).

Наприкінці березня 1945 р. Кость Паньківський увійшов до складу громадсько-політичного органу «Організована українська соборна громадськість», до якої входили представники еміграції УНР, харківського УГК та УЦК. Саме ця організація мала на меті відновити уряд УНР. З президентом УНР в екзилі Андрієм Ливицьким і виконувачем обов'язки голови уряду проф. Андрієм Яковлівим, що мешкав у Празі, було домовлено про новий склад уряду, в якому Кость Паньківський зайняв посаду міністра юстиції (25 березня 1945 р.) (Паньківський, 1968: 73–74; Семенко, 1975: 68–69).

5 квітня 1945 р. у с. Грос-Обріген біля Веймара, де тимчасово мешкав президент Андрій Ливицький, відбулося перше засідання відновленого уряду УНР. На засіданні було прийнято рішення з приходом американських військ продовжити заходи щодо опіки та допомоги українцям,

які перебували на зайнятих американцями територіях. «Президент не ховав в розмові з нами свого задоволення з того, що в Україні збереглися люди політично вироблені і віддані ідеї Української Народної Республіки. Зокрема в розмові на поодинці зі мною він говорив про те, як часто з журбою думав, кому передати прапор, який взяв у свої руки після смерті С. Петлюри», – згадував пізніше Кость Паньківський (Паньківський, 1968: 75).

Наступне засідання уряду УНР відбулося 17–18 квітня 1945 р., після зайняття Веймара американськими військами. На ньому у присутності президента УНР Андрія Ливицького головував Кость Паньківський (оскільки в.о. голови уряду Андрій Яковлів був відсутній, повноваження голови урядового засідання за традицією отримав міністр юстиції). На зібранні, крім організаційних аспектів щодо майна УЦК, обговорилися питання взаємин з американською військовою адміністрацією (Семенко, 1975: 72–73). Відтоді засідання відбувалися майже щодня і Кость Паньківський, за дорученням президента, на деякий час перебрав на себе ще й функції міністра закордонних справ. 25 квітня 1945 р. на одному із засідань було сформульовано завдання уряду УНР в екзилі: «приєднати до праці в Державному Центрі всі наші політичні групи і створити в найшвидшому часі репрезентацію політичної волі українського народу у формі Національної Ради» (Паньківський, 1968: 104–106, 109, 111–112; Семенко, 1975: 75–76).

27 квітня 1945 р. УЦК офіційно перестав існувати. Єдиною інституцією, в якій тепер вів свою діяльність Кость Паньківський, був уряд УНР та громадський допомогий комітет, сформований у Веймарі (Паньківський, 1968: 87–89). Незабаром Тюрінгію було прилучено до радянської зони окупації Німеччини, у зв'язку з чим уряду УНР довелося покинути Веймар. Президент Андрій Ливицький доручив Костеві Паньківському прийняти керівництво справами ДЦ УНР і організувати переїзд уряду. 22 червня 1945 р. уряд УНР розмістився в Кісінгені (Франконія), де намагався вести свою діяльність у таких напрямках: 1) захист українських емігрантів від радянських властей та їх репатріації до СРСР; 2) перетворення на центральне представництво українців в еміграції; 3) консолідація українських політичних сил (Паньківський, 1968: 125–126). 17 липня 1945 р. за участі президента Андрія Ливицького відбулася нарада представників різних українських еміграційних політичних сил, під час якої розглядалося питання про створення загальноукраїнського еміграційного представництва не теренах Німеччини.

У нараді взяли участь приблизно 40 громадсько-політичних діячів, зокрема й Кость Паньківський (ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 8).

Незабаром після наради ОУН(м) передала на розгляд уряду УНР в екзилі проєкт «Деклярації діючих українських політичних чинників». У проєкті наголошувалася необхідність солідаризації українських політичних сил задля відновлення Української самостійної соборної держави. Пропонувалося утворити Всеукраїнську Верховну Раду як орган керівництва «змаганнями українського народу» та репрезентації його назовні (ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 58–59, 64–66; Паньківський, 1968: 250–255). Будучи виконувачем обов'язків голови уряду УНР, Кость Паньківський разом з державним секретарем Віктором Солов'єм 3 серпня 1945 р. представили «Доповідь Уряду Української Народної Республіки панові Президентові у зв'язку з проєктом Деклярації» (ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 18–29; Паньківський, 1968: 256–265).

Аналізуючи зміст «Доповіді...», відзначимо, що її автори, спиралися на концепцію легітимності Державного центру УНР як правонаступника Директорії, уряду і Трудового конгресу УНР, а відтак єдиного законного репрезентанта інтересів українського народу. Водночас ОУН і гетьманський рух трактувалися як чинники, що знехтували «державно-правову традицію і легальний титул державної репрезентації УНР». В урядовій «Доповіді...», зокрема, зазначалося: «...очевидною є різниця між організацією українських націоналістів чи організацією гетьманського руху з одної сторони і Державним Центром УНР з другої та що різниця ця полягає на тому, що обі згадані вище організації є політичними партіями з аспірацією на провідну ролу в майбутній нашій державній організації, в той час як Державний Центр УНР є державно-правовою репрезентацією Української Держави, що втратила свою територію, але переховує одержаний з рук народу мандат до оборони його суверенних прав і виконання цього обов'язку нікому передати не може поза порядком, встановленим державним правом» (ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 27; Паньківський, 1968: 262). При цьому підкреслювалося, що ідеологічні розбіжності Державного центру УНР з націоналістичним та гетьманськими рухами є другорядною справою і не стоять на перешкоді до політичного порозуміння. Проте передумовою такого порозуміння вважав «признання і лояльне пошанування основної догми нашого державного права: виключності легального титулу Єдиного Державного Центру, його Верховної Влади і

Уряду, та незмінності до часу повороту на рідну землю раз встановленого порядку переємства верховної влади» (ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 27–28; Паньківський, 1968: 263). По-суті, уряд УНР в екзилі виступив проти проєкту ОУН щодо створення Всеукраїнської Верховної Ради, якій повинні були підкоритися і Українська головна визвольна рада, і Український національний комітет, і ДЦ УНР.

У вересні 1945 р. за ініціативою Костя Паньківського ДЦ УНР та президент Андрій Лівичський переїхали в околиці Франкфурта до табору емігрантів у м. Офенбах. Про наради уряду УНР у цьому таборі в дещо саркастичному тоні згадував член ОУН(м), письменник Улас Самчук (щоправда назвав Костя Паньківського «знаним громадським діячем і політиком») (Самчук, 1979: 9, 15–16). Як представник уряду він часто відвідував табори українських Ді-Пі (переміщених осіб). У січні 1946 р. Костя Паньківського разом з дружиною та сином, а також Володимира Кубійовича, який на кілька днів прибув до табору у м. Офенбах, було заарештовано за підозрою і співпраці з нацистами. Проте через три дні їх відпустили (Шаблій, 2000: 106). Письменник Улас Самчук так відгукнувся про цю подію (продатувавши її 19 лютого): «...забрали нашого поважного, достойного, всіми шанованого громадянина і доктора Костя Паньківського. Напевно донос, і напевно з нашого табору. Йде так звана чистка колябарантів, відома рука советів. Не пощастило їм дістати нас руками власними, то намагаються зробити це руками американців» (Самчук, 1979: 53). Повернення Костя Паньківського з ув'язнення, яке відбулося, згідно із записами У. Самчука, 27 лютого 1946 р., українці у таборі зустріли особливо привітно (Самчук, 1979: 61).

У березні 1946 р. табір у м. Офенбах було ліквідовано, а його мешканців переведено до утвореного французами табору українських емігрантів у м. Кастель біля Вісбадену. Кость Паньківський неодноразово виконував там функції адвоката для українців, які мали підозру у вчиненні правопорушень. Згодом він став суддею у таборі й представляв громаду перед французьким керівництвом, головував у Контрольній комісії документів. З огляду на це, у своїх спогадах саркастично зауважив: «Кому як кому, але мені не бракувало пошестей...». Неодноразово йому доводилося спілкуватися з представниками властей, церковних і громадських організацій (наприклад, Комітету українців Канади), а також іноземними політиками (наприклад американським сенатором Александром Смітом) (Паньківський, 1968: 151–153, 155).

Часто відвідував табори українців у інших містах Німеччини в англійській, французькій та американській зонах окупації, виступав проти репатріації українців до СРСР (Паньківський, 1968: 157–160).

Кость Паньківський брав активну участь у розвитку українського партійно-політичного життя. 25–26 травня 1946 р. на з'їзді в Новому Ульмі було відновлено діяльність Українського національно-державного союзу (далі – УНДС). 2–3 вересня 1947 р. на другому з'їзді у Майнц-Кастелі було змінено структуру УНДС та обрано Центральний Комітет на чолі з М. Олексієвим. Водночас Кость Паньківський формально продовжував виконувати роль голови та міністра юстиції уряду УНР до 1948 р. (Самчук, 1979: 91).

Характеризуючи діяльність уряду УНР в екзилі, президент Андрій Лівичський у 1948 р. зазначав: «Як наслідок співпраці з Державним Центром нової східної і західної еміграції, до складу Уряду були покликані д-р К. Паньківський, як прем'єр-міністр, проф. М. Ветухів, як міністр внутрішніх справ, і д-р Олексіюк – представник Холмщини. В політичних обставинах останніх літ не міг уряд розгорнути такої діяльності, якої вимагала наша справа, бо навіть не мав тоді волі та фінансових засобів. Тому Уряд обмежився такою працею як калька меморіалів до різних міжнародних інституцій, кілька декларацій та внутрішньою організаційною роботою. В першу чергу Уряд через своє міністерство військових справ подбав про організацію нашого вояцтва, яке нарешті об'єдналося без огляду на приналежність до тих чи інших армій або до тих чи інших земель. Дбав також Уряд і про постійний зв'язок з іншими країнами, а навіть має свого уповноваженого в Сполучених Штатах Америки. Та всі ці заходи не були тієї інтенсивною працею, якої чекає від нас поневолена Україна. Уряд наш за останні роки став ще більше «символічним», ніж був за довгі роки еміграції, бо не мав широкої політичної бази, не бачив тієї консолідації, якої весь час прагнув» (ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 42, 48–49; Державний Центр УНР, 1993: 142).

На той час президент УНР в екзилі Андрій Лівичський спільно з представниками українських політичних партій (Український національно-державний союз, Організація українських націоналістів під проводом Андрія Мельника, Українське національно-демократичне об'єднання, Українська революційно-демократична партія, Союз земель соборної України-Селянська спілка, Українська соціалістично-радикальна партія та ін.) розробляли проект реорганізації Державного центру УНР шляхом формування Української національ-

ної ради. У результаті тривалих перемов представник партій та громадсько-політичних організацій узгодили між собою проект «Тимчасового закону про реорганізацію Державного центру УНР». Уряд УНР на чолі з Костем Паньківським, розглянувши цей проект, ухвалив передати його на підпис президентові Андрію Лівичському (Державний Центр УНР, 1993: 77, 134). Безумовно, Кость Паньківський, як фаховий юрист, також працював на проектом «Тимчасового закону...».

Перша сесія Української національної ради відбулася 16–20 липня 1948 р. У ній взяли участь усі політичні партії, що підписали «Тимчасовий закон...», у тому числі й представники ОУН під проводом Степана Бандери (Державний Центр УНР, 1993: 78). Засідання відбулося в українському ДіПі-таборі «Соммекасерне» (Державний Центр УНР, 1993: 325). Разом з президентом Андрієм Лівичським участь у першому засіданні взяв і голова уряду УНР в екзилі Кость Паньківський (ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 1; Державний Центр УНР, 1993: 325). Відзначимо, що прибічники Андрія Лівичського, зокрема члени Українського національно-державного союзу, боялися можливих провокацій з боку «мельниківців» та «бандерівців», а тому пропонували, щоб декларацію президента на першому засіданні Української національної ради виголосив Кость Паньківський. Однак Андрій Лівичський все ж сам виступив на засіданні (Лівичський Андрій. Листування, 2019: 315–316).

На цьому засіданні головою Українською національною радою було обрано Бориса Іваницького, його заступниками – Степана Витвицького, Осипа Бойдуника, Григорія Денисенка, Івана Вовчука (ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 2; Державний Центр УНР, 1993: 328). 19 липня 1948 р. Українська національна рада сформувала новий уряд УНР в екзилі, який очолив Ісаак Мазепа. У цьому уряді Костеві Паньківському, а також Миколі Шлемкевичу, Юрію Бойку, Панасові Феденку і Спиридону Довгалю було надано посади міністрів «без ресортів». Однак на той час Кость Паньківський, Івана Багряного та Миколи Шлемкевича не було на засіданні, тож вони не склали присяги членів уряду (ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 19; Державний Центр УНР, 1993: 355; Лівичський Андрій. Листування, 2019: 313). Відомо, що Кость Паньківський не увійшов і до складу Української національної ради (ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 40). З невідомих причин він відійшов від політичного життя, не згадавши про це у своїх спогадах. У 1949 р. йому, а також Миколі Шлемкевичу та Михайлові Ветухіву вдалося виїхати до США.

Висновки. Отже, перший період перебування Костя Паньківського на еміграції (1944 – 1948) можна поділити на три етапи: перший етап – діяльність щодо організації осередків УЦК на теренах Польщі і Німеччини (липень 1944 – березень 1945); другий етап – виконання обов’язків голови уряду УНР в екзилі і водночас активна участь у громадській діяльності українців, які перебували у таборах переміщених осіб (Ді-Пі) (березень 1945 – червень 1948); третій етап – поступовий відхід від політичної діяльності, клопотання щодо дозволу емігрувати до США (червень 1948–1949). За час свого перебування у Німеччині Кость Паньківський знову проявив свої здібності організатора громадського життя, передусім осередків суспільної опіки над українськими біженцями і військо-

вими у Західній Європі. Своєю діяльністю він здобув повагу серед українців, інтереси і права яких часто захищав юридичним шляхом. Його політична діяльність у складі уряду УНР була обмеженою з огляду об’єктивні обставини повоєнного часу і незначні політичні можливості ДЦ УНР. Як правник Кость Паньківський перебував на позиціях легітимності політичного керівництва української республіканської державності (1917–1921), відстоював ідею об’єднання українських громадсько-політичних організацій навколо ДЦ УНР, був одним із засновників Української національної ради, брав участь у її першій сесії. Перспективним напрямом подальших досліджень є аналіз громадської і політичної діяльності Костя Паньківського у середовищі української діаспори США.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боляновський А. Дивізія “Галичина”: Історія. Львів: Б.в., 2000. 528 с.
2. Витанович І. Кость Паньківський (1855–1915). Ідеаліст громадської праці і віри у власні сили народу. Нью-Йорк: Вид. Тов-ва Укр. Кооператорів, 1954. 48 с.
3. Володимир Кубійович. Том II. Мемуари. Роздуми. Вибрані листи. Париж-Львів-Фенікс: Українська академія друкарства, 2000. 1024 с.
4. Державний Центр Української Народної Республіки в екзилі. Статті і матеріали / Ред. Любомир Винар і Наталія Пазуняк. Філадельфія-Київ-Вашінгтон, 1993. 494 с.
5. Лівницький Андрій. Листування (1919–1953 роки) / Упорядкув., вступ. ст., заг. ред. Я. Файзуліна. Український інститутнаціональної пам’яті. Київ: Фенікс, 2019. 688 с.
6. Паньківський К. Від держави до комітету. Нью-Йорк: Ключі, 1957. 448 с.
7. Паньківський К. Від комітету до Державного Центру. Нью-Йорк–Торонто: Ключі, 1968. 287 с.
8. Паньківський К. Роки німецької окупації. Нью-Йорк–Торонто, 1965. 480 с.
9. Самчук У. Планета Ді-Пі. Нотатки й листи. Вінніпег: Накл. Товариства «Волинь», 1979. 355 с.
10. Семенко Ю. Пам’яті В.А. Доленка. Мюнхен, 1975. 416 с.
11. ЦДАЗУ – Центральний державний архів закордонного українства.
12. Шаблій О. Мандрівки Володимира Кубійовича. Львів: Вид. центр. НТШ, 2000. 132 с.
13. Яблонський В. М. Діяльність Державного центру УНР в екзилі (1921–1992 рр.) : дис. ... докт. іст. наук. Київ, 486 с.
14. Boyechko V. & Chekhovych T. Lawyer’s and public activity of Kost Pankivskyi in the 1930s. *Skhidnoievropeiskyi Istorychnyi Visnyk [East European Historical Bulletin]*. 2019. Issue 13. Pp. 158–167.

REFERENCES

1. Bolianovskiy A. Dyviziiia “Halychyna”: Istoriia [Galicia Division: History]. Lviv: B.v., 2000. 528 p. [in Ukrainian].
2. Vytanovych I. Kost Pankivskyi (1855–1915). Idealist hromadskoi pratsi i viry u vlasni syly narodu [Kost Pankivskyi (1855–1915). An idealist of public work and faith in the people’s own strength]. New-York: Vyd. Tov-va Ukr. Kooperativ, 1954. 48 s. [in Ukrainian].
3. Volodymyr Kubiiovych. Tom II. Memuary. Rozdumy. Vybrani lysty [Volodymyr Kubiyovych. Volume II. Memoirs. Reflections. Selected letters]. Paryzh-Lviv-Feniks: Ukrainaska akademiia drukarstva, 2000. 1024 s. [in Ukrainian].
4. Derzhavnyi Tsentri Ukrainskoi Narodnoi Respubliky v ekzyzni. Statti i materiialy [State Center of the Ukrainian People’s Republic in exile. Articles and materials] / Red. Liubomyr Vynar i Nataliia Pazuniak. Filiadelfiia-Kyiv-Vashington, 1993. 494 s. [in Ukrainian].
5. Livytskyi Andrii. Lystuvannia (1919–1953 roky) [Andrii Livytsky. Correspondence (1919–1953)] / Uporiadkuv., vstup. st., zah. red. Ya. Faizulina. Ukrainskiy instytutnatsionalnoi pamiati. Kyiv: Feniks, 2019. 688 s. [in Ukrainian].
6. Pankivskyi K. Vid derzhavy do komitetu [From the state to the committee]. New-York: Kliuchi, 1957. 448 s. [in Ukrainian].
7. Pankivskyi K. Vid komitetu do Derzhavnogo Tsentru [From the committee to the State Center]. New-York–Toronto: Kliuchi, 1968. 287 s. [in Ukrainian].
8. Pankivskyi K. Roky nimetskoii okupatsii [Years of German occupation]. New-York–Toronto, 1965. 480 s. [in Ukrainian].
9. Samchuk U. Planeta Di-Pi. Notatky y lysty [Planet DP. Notes and letters]. Vinnipeh: Nakl. Tovarystva “Volyn”, 1979. 355 s. [in Ukrainian].
10. Semenکو Yu. Pamiati V. A. Dolenka [In memory of V.A. Dolenko]. Munich, 1975. 416 s. [in Ukrainian].
11. TsDAZU – Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv zakordonnoho ukrainstva [Central State Archive of Foreign Ukrainians].
12. Shablii O. Mandrivky Volodymyra Kubiiovycha [Travels of Volodymyr Kubiyovych]. Lviv: Vyd. tsestr. NTSh, 2000. 132 s. [in Ukrainian].
13. Iablonskyi V. M. Diialnist Derzhavnogo tsentru UNR v ekzyli (1921–1992 rr.) [Activities of the State Center of the Ukrainian People’s Republic in Exile (1921–1992)]. Dys. ... dokt. ist. nauk. Kyiv, 486 s. [in Ukrainian].
14. Boyechko V., Chekhovych T. Lawyer’s and public activity of Kost Pankivskyi in the 1930s. *Skhidnoievropeiskyi Istorychnyi Visnyk [East European Historical Bulletin]*. 2019. Issue 13. Pp. 158–167.